

عنوان:

نقش مادر در ارتقا فرهنگ دینی خانواده و جامعه

تهیه شده توسط:

گروه پژوهشی

استاد راهنما:

سرکار خانم زهرا زواری

مدرسہ علمیہ رضویہ

بهمن ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به به محوریت هستی، مادر امت

حضرت فاطمه زهرا

و تقدیم به

مولانا میرا بر و منین علیہ السلام

و تقدیم به امام عصر ارواحنا فداه

حضرت ج. ابن ابی بن عجل الله تعالی فرجه الشریف

چکیده:

این مقاله با عنوان «نقش مادر در ارتقاء فرهنگ دینی خانواده و جامعه» به بررسی نقش مادر در تربیت دینی کودک در سه مرحله رشد او و ارتقای معنوی خانواده و تأثیر آن بر اجتماع پرداخته است.

خانواده سالم، مناسبترین محیط برای تأمین نیازهای مادی و روانی فرزندان است. اگر نهاد خانواده سالم و صالح باشد، جامعه نیز سالم و سعادتمند خواهد بود. مهم‌ترین و حساس‌ترین وظیفه بانوان تربیت فرزند است ترقی و تنزل و پیشرفت و عقب ماندگی اجتماع در دست بانوان است. این مادران هستند که می‌توانند با دانستن رُموز تربیت و به کار بستن آن، فرزندان سعادتمند تربیت کنند.

عواملی همچون ایمان و تقوای الهی، ارتباط کلامی و غیر کلامی مؤثر، خوش اخلاقی، خوش زبانی و ... مهم‌ترین ارکان در سلامت خانواده و استمرار و پویایی آن بوده است و در جهت کاهش اختلافات و آسیب‌های خانواده تأثیر بسزایی دارد.

تربیت دینی پس از تولد آغاز می‌شود. بهترین زمان برای تربیت کودک، دوران نونهالی است، چرا که فطرت خداجویی نونهالان دست نخورده است. تمام حالات روانی و هیجان‌های مادر، همچنین ایمان و افکار و ولایت‌پذیری اودر فرزند نقش دارد.

در تکوین شخصیت انسان سه عامل مهم وراثت، محیط و مربی، کار ساز است. اگر فکر و فرهنگ مبتنی بر آگاهی‌های مستند و مستدل دینی باشد، زندگی جهت‌دینی و الهی پیدا می‌کند.

مادر می‌تواند با استفاده از ارتباط عمیق روحی و عاطفی خود با کودک، ارزش‌های اخلاقی و حس خودباوری را به وی آموزش دهد. رفتار مادر، بیش از گفتارش در پرورش عزت نفس کودک تأثیر می‌گذارد. از مهم‌ترین نکات تربیتی دور نگه داشتن کودک از محیط ناسالم و افراد بداخلاق است. علاوه بر تربیت اخلاقی و عملی والدین، در آموختن اخلاق نیک باید کودک را به معلم دیندار و صالح سپرد.

واژگان کلیدی: دین، تربیت دینی، فرهنگ، مادر، زن، جامعه و ...

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۸	مقدمه
۱۰	معنویت و سلامت خانواده
۱۲	سلامت جامعه در سلامت خانواده
۱۳	آثار تخریب نهاد خانواده
۱۳	بی توجهی به معیارهای دین
۱۴	سقوط ارزش خانواده
۱۵	بی توجهی به همسر و خانواده
۱۹	اصول و مبانی سلامت خانواده
۲۰	پرورش جسم
۲۱	پرورش عقلی و روانی
۲۵	پرورش قلب
۲۶	نقش مادر در تربیت دینی کودک (هفت سال اول)
۲۸	تأثیر مادر در سعادت و شقاوت فرزند
۲۹	مدیریت صحیح در پرورش فرزندان
۳۰	اسباب پیشگیری از فساد و انحراف فرزندان
۳۰	تربیت فرزندان بر محبت اهل بیت علیهم السلام
۳۱	آموزش دین و احکام
۳۲	آشنا سازی با مستحبات
۳۲	تشویق کودکان به تلاوت قرآن
۳۳	پرهیز از غذای حرام
۳۴	یادآوری سیمای زشت گناه
۳۴	توجه به رشد جنسی کودک
۳۶	آموزش ارزش های اخلاقی
۳۶	پرورش عزت نفس
۳۸	پرورش حس خودباوری
۳۹	تکریم و احترام کودک
۴۰	پرورش باورهای دینی
۴۱	آموزش قرآن و احکام دینی

«الْأُسْتِشَارَةُ عَيْنُ الْهِدَايَةِ»^۱

«مشورت خواهی، همان هدایت است.»

اگر کسی در تصمیم های مهم زندگی، با دوستان و بزرگان مشورت کند، در دنیا و آخرت سعادت مند خواهد شد، چنان که امام علی علیه السلام فرمود:

«الْمُسْتَشِيرُ عَلَى طَرَفِ النَّجَاحِ»^۲

«مشورت کننده در طریق رستگاری است.»

با توجه به آیات قرآن و روایت های معصومان علیهم السلام، انسان باید همیشه در امور زندگی با صاحبان اندیشه و تجربه مشورت کند و از دانش و تجربه های آنان بهره جوید. جوان، بیش از دیگران به مشاوره نیازمند است. از این رو، بایسته است جوانان پیش از تصمیم گیری، با پدر و مادر و دیگر بزرگ ترها مشورت و هم فکری کنند، به ویژه مادر را هم راز و خیرخواه خود بدانند و از او در تصمیم گیری ها و سود و زیان آن نظر بخواهند. مادران نیز باید در این امر جوانان خود را یاری رسانند و در هر شرایطی آنها را راهنمایی کنند.

۴. تقویت دین باوری جوان

دوره جوانی، دوره رشد استعدادها و توانایی های انسان است و تمام توانایی های او در این دوره به کمال می رسد. از نظر جسمی، اندام جوان رشد می کند؛ نیروی عقل و خردش شکوفا می شود؛ قدرت تجزیه و تحلیل در وی افزایش می یابد و به طور کلی، همه جنبه های جسمی و روحی جوان به رشد و بالندگی می رسد. با توجه به این ویژگی ها، زمینه رشد و ترقی جسمی و روحی انسان در دوره جوانی، بیش از دیگر دوره ها فراهم است و باید از این فرصت به منظور تربیت دینی و اعتقادی جوان بهره برد.

امام علی علیه السلام به همه مربیان گوشزد می کند که باید پیش از آلوده شدن جوان به نافرمانی های دینی به یاری آنان پرداخت. مادر، بیش از هر کس دیگری می تواند در امر هدایت گری جوان نقش داشته باشد و وی را راهنمایی کند.

۵. شناسایی همسر مناسب برای فرزند جوان

از نقش های مهم مادر، شناسایی و انتخاب همسر مناسب برای جوان است. مادر در این امر از هر کس دیگری شایسته تر است؛ زیرا با تجربه و مهارتی که مادران در این زمینه دارند، می توانند همسر خوبی برای فرزندان شان انتخاب و به آنها معرفی کنند. همچنین وظیفه مادر اقتضا

^۱. همان، ج ۱۲، باب استحباب مشاوره اصحاب الرأی، ح ۱۵۵۸۸، ص ۴۰، به نقل از: سی دی ۲/۵ نور.

^۲. غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه: محمدعلی انصاری، ج ۱، ص ۴۲، ش ۱۲۶۱.

می کند پیش از همه به امر خواستگاری و انتخاب همسر برای فرزندش اقدام کند و با مشورت وی، فرد مناسبی را برگزیند. افزون بر این، معمولاً فرزند به مادرش بیش از دیگران اعتماد دارد و او را تنها فردی می داند که اسرارش را حفظ و برای خیر و سعادت او گام برمی دارد. عرف جامعه نیز این امر را تأیید می کند، چنان که در میان اقوام و نزدیکان دیده می شود، در ازدواج فرزند اعم از دختر و پسر، نخست مادر پیش قدم است و اگر کسی به خواستگاری دختر بیاید، نخست با مادر در میان می گذارد. همچنین اگر بخواهد برای پسرش زن بگیرد، به جست و جوی فرد مناسبی می پردازد.

به هر حال، مادر در شناسایی و انتخاب همسر برای فرزند نقش مؤثری دارد و از هر جهت برای این کار مناسب است. حال اگر مادر به این امر بی توجه باشد، ممکن است آینده بدی در انتظار فرزندش باشد که هرگز نتواند آن را جبران کند. پیامبر خدا در این باره می فرماید:

«أَمَرُوا النِّسَاءَ فِي بَنَاتِهِنَّ»^۱

«با زنان خود در امور مربوط به دخترانشان مشورت کنید.»

روشن است که مهم ترین امر مربوط به دختران، مسئله ازدواجشان است که باید در این باره نیز با مادران مشورت شود. این امر، اختصاص به دختر ندارد و امور پسران، به ویژه ازدواج آنان را نیز شامل می شود. از این رو، به مادران سفارش شده است در شناسایی و انتخاب همسر مناسب و شایسته برای فرزندان، اعم از دختر و پسر نقش خود را به خوبی ایفا کنند.

نقش ویژه مادر در تربیت دینی دختر

مادر در تربیت همه فرزندان، اعم از دختر و پسر نقش اساسی دارد و همان گونه که گفته شد، در ایجاد و تحکیم روحیه دین باوری و سازگاری آنها با جامعه و نیز تقویت رفتارهای مثبت آنان تأثیر فراوان دارد. با وجود این، نقش مادر در پرورش حس دینی و مذهبی دختر، بیشتر از پسر است؛ زیرا مادر با دختر، وجوه اشتراک فراوانی دارد که موجب اثرپذیری بیشتر دختر می شود. اشتراک در جنسیت، از مهم ترین وجوه اشتراک است که زمینه پیدایش بسیاری از نقش های مشترک مادر و دختر را فراهم می سازد. عواطف و احساسات مشابه مادر و دختر که از سرشت زنانگی آنان سرچشمه می گیرد، بستر مناسبی برای پرورش روحیه دین باوری در دختر، به کمک مادر خواهد بود. در اینجا لازم است به برخی از نقش های ویژه تربیتی مادر نسبت به دختران اشاره کنیم. برخی از این نقش ها عبارتند از:

^۱ . نهج الفصاحه، مترجم: ابوالقاسم پاینده، انتشارات بدرقه جاویدان، تهران، چ ۶، ۱۳۸۵، ص ۲.

۱. احساسات دختر

همان گونه که زن از نظر جسمی از مرد، لطیف تر و ظریف تر است، از نظر روحی و روانی نیز عاطفی تر و احساسی تر است. شاید عاطفی بودن زنان با جنبه فیزیولوژیکی آنان بی ارتباط نباشد؛ زیرا ساختار وجودی زن این گونه شکل گرفته است. ساختمان درونی و دستگاه مغز و اعصاب زن به گونه ای است که برای مهرورزی و جلب محبت دیگران آمادگی بیشتری دارد.^۱ اسلام نیز این ویژگی زنان را تأیید و به آن توجه کرده است، چنان که امام رضا علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «خداوند تبارک و تعالی بر زنان، مهربان تر از مردان است.»^۲

بر این اساس، رسول خدا صلی الله علیه و آله به پدران و مادران سفارش می کند: «هرگاه وارد بازار شدید و هدیه ای برای اهل خانه خریدید و خواستید آن را میان اعضای خانواده تقسیم کنید، نخست به دختران بدهید.»^۳

از این رو، بر همه اولیا و مربیان لازم است به این مسئله توجه کنند و نیازهای عاطفی دختران را به شیوه درست و از راه های صحیح برآورده سازند. مادر در این امر نیز نقش بسیار مهمی دارد و می تواند با مهر و محبت مادری نیازهای عاطفی دختر را تأمین کند تا وی در محیط خانه، احساس کمبود عاطفی نکند. اگر مادر با بی مهری و بی توجهی با دختر رفتار کند، بی تردید، برای ارضای نیازهای عاطفی خود به مکان ها و افراد دیگری روی می آورد که پی آمد جبران ناپذیری خواهد داشت. همان گونه که می دانید، علت اصلی فرار دختران، بی توجهی پدر و مادر به عواطف آنهاست. مادران باید با محبت کردن به دختران، از بروز این گونه رفتارهای نامناسب و ضداخلاقی در آنها جلوگیری کنند و با عطف و مهربانی هر چه بیشتر، دل آنان را به دست آورند و ارزش های دینی را در قلب و روحشان مستقر سازند.

۲. عفت و پاک دامن دختر

عفت در لغت به معنای خودداری از کار زشت، پرهیزکاری، درست کاری و طهارت^۴ و در اصطلاح علم اخلاق به مفهوم پرده پوشی و دوری از کار زشت آمده است که خود مصداق های گوناگونی دارد. مهم ترین مصداق عفت، کنترل شهوت و غرایز جنسی است. این مسئله در مورد

^۱ سازندگی و تربیت دختران، علی قائمی، تهران، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۶، ص ۲۸۱.

^۲ وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۰۴.

^۳ همان، ص ۲۲۷.

^۴ فرهنگ معاصر، واژه «عفت».

زنان و دختران از اهمیت اجتماعی بسیار بالایی برخوردار است و آنان به مراتب بیش از مردان باید مراقب عفاف و پاک دامنی خود باشند.

یکی از مصادیق مهم عفت و پاک دامنی دختران، حفظ حجاب و رعایت شئون اسلامی در برخورد با نامحرمان است. مادران مؤمن و متدین در این زمینه نقشی کارساز دارند. به گونه ای که می توان گفت عفت و پاک دامنی دختران و رعایت حریم اسلامی از سوی آنان، پی آمد دین مداری و عفت مادران است.

از سوی دیگر حجاب موجب تقویت عفت و مصونیت زنان از آلودگی های فردی و اجتماعی می شود. ازاین رو، رابطه ای دوسویه میان عفت و حجاب برقرار است.

رعایت عفت و پاک دامنی، برای زنان و دختران اهمیتی ویژه دارد، چنان که پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمود:

«خَيْرُ نِسَائِكُمُ الْغَفِيَّةُ»^۱

«بهترین زنان شما، زنان عفیف و پاک دامن هستند.»

زنان و دختران به دلیل احساسات و عواطفی که دارند، آسیب پذیرتر از پسرانند و اگر عفت را رعایت نکنند و به خودنمایی بپردازند، فضای اجتماع را به سرعت آلوده خواهند کرد. مادر باید هم خود عامل به عفت و هم مبلّغ آن باشد؛ یعنی اینکه خود با عفت و حیا زندگی کند و ارزش پاک دامنی و حیا را به دخترش نیز بیاموزد.

۳. احترام ویژه به دختر

مادر در احترام گذاشتن به دختر از هر کسی سزاوارتر است؛ زیرا او هم از نظر عاطفی و روانی، عواطف و احساسات دختر را به خوبی درک می کند و هم درباره ویژگی های او شناخت کاملی دارد. رفتار محبت آمیز و همراه با احترام مادر، در شکوفایی شخصیت دختر بسیار مؤثر است و موجب می شود وی وقار و شخصیت خود را حفظ کند. به عکس، رفتار تحقیرآمیز و همراه با اهانت مانند بددهانی، دشنام، استهزا، عیب جویی و مانند آن سبب می شود دختر ضعیف و بی شخصیت بار بیاید. بنابراین، همه اطرافیان دختر به ویژه مادر، باید احترام او را حفظ و از هرگونه بی احترامی به وی پرهیز کنند.

^۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۵.

۴. آموزش احکام ویژه به دختر

مادر می تواند مسائل و احکام دینی مورد نیاز دخترش را به وی آموزش دهد. از هرگونه سخت گیری در این زمینه پرهیز کنند و از روش تعامل و تشویق و ترغیب بهره گیرند.^۱

احکام مشترک دینی میان مادر و دختر فراوان است، مانند احکام مربوط به عادت ماهیانه، زایمان و زناشویی که مادر باید آنها را به دختر آموزش دهد. ازاین رو، به مادران سفارش می شود که مسائل مورد نیاز دختران را از سال های نخست زندگی به آنها بیاموزند و آنها را از جوانی با امور زندگی آشنا سازند. دختر زودتر از پسر به سن تکلیف می رسد. ازاین رو، به آموزش های ویژه ای نیاز دارد. احکام عملی ویژه زنان و دختران، را باید پیش از ابتلای به آن به دختران آموزش داد تا هنگام روبه رو شدن با آن مسائل، از نظر شرعی و روانی مشکلی برایشان پیش نیاید. بسیاری از دختران بر اثر بی خبری و ناآگاهی از عادت ماهیانه و تحولات روحی - روانی ناشی از آن، هنگام ابتلا بدان دچار اضطراب و پریشانی روانی و گرفتار عوارضی چون بیماری خواهند شد که این مشکل، با تربیت و آموزش به موقع وظایف دینی به راحتی قابل پیش گیری خواهد بود. بنابراین، دختران به دلیل ویژگی های فردی و اجتماعی خاص نیاز به تربیت و آموزش های ویژه ای دارند و باید به این ویژگی ها و نیازهای جسمی و روحی، در اجرای فرآیند تربیت توجه شود.

۵. انتقال نقش ها به دختر

زن به عنوان رکن مهم جامعه می تواند نقش های گوناگونی در زندگی ایفا کند. شاید نقش شوهرداری از همه مهم تر باشد؛ زیرا در صورت ایفای این نقش است که فرصت دیگر نقش ها مانند نقش مادری، خانه داری، تربیتی و مانند آن فراهم می گردد. زن نخست باید ازدواج کند و تشکیل خانواده دهد تا به عنوان عنصر اثرگذار، نقش خانه داری و سپس مادری و تربیتی را ایفا کند.

مادر می تواند این نقش ها را به دختر منتقل سازد و دختر، شیوه زندگی و چگونگی برخورد با دیگران را از مادر می آموزد. اگر مادر در برابر دختر، همسرش را احترام کند و به حقوق او احترام بگذارد، دختر نیز همان گونه با شوهر آینده اش رفتار خواهد کرد. تجربه نشان می دهد که دختران موفق در زمینه شوهرداری، الگوهای خوبی چون مادران خود داشته اند و خلق و خوی نیک و همسرمداری نیکو را از مادرشان آموخته اند. ازاین رو، به مادران سفارش می شود که وظایف و مسئولیت های زنانه را به دخترانشان بیاموزند و آنها را به اخلاق نیکو و رفتارهای شایسته بیارایند.

^۱. نقش مادر در تربیت فرزند، ص ۱۹۱.